

תוכנית טיפול והתערבות בבעיות שפה-קריאה

כתבה: גוני לוין (2002)

תוכנית עבודה וטיפול בילדים עם ליקויי למידה מילוליים מושתתת על ההבנה של ילדי שפה משפיעים על כל תחומי החיים, כולל תחומים שביסודם אינם שפתיים. השפה מלווה ומהווה חלק מכל התרחשות ומצויה בכל פינה בחיינו. תחומי תפקוד רבים, כמו תקשורת, הישגים אקדמיים, התנהגות, יחסים בין-אישיים – נפגעים. כל תוכנית התערבות מביאה בחשבון את האפיונים המרכזיים של ילד עם ליקוי למידה מילולי.

1. לילד קושי ראשוני בקליטה, עיבוד וזכרון של אינפורמציה שפתית.

2. לילד צרכים רגשיים וחברתיים בריאים ורצון להשקיע בהם יותר מאשר בלימודים.

3. שימוש מרובה בשפה נתפס על ידי הילד כמייגע, מיותר ומעייף.

4. לילד קושי להרגיש שייך ו"בבית" בעולם ובתרבות מילוליים.

בעיות בשפה ובקריאה אינן מקושרות עם פרופיל סוציו-אמוציונלי מסוים והתנהגויות א-טיפיות, כמו בלקויי למידה לא מילוליים. למרות זאת, יש השפעה גם על תחומים חברתיים, גם אם הבעיות הרגשיות-חברתיות משניות לליקוי. כל תוכנית חייבת להתייחס לכל התחומים (אקדמי, חברתי ורגשי). כל תוכנית חייבת לערב את כל הגורמים עמם הילד בא במגע ולתאם ביניהם. תוכנית הטיפול מתעדכנת על פי השלב ההתפתחותי של הילד ונתוני הסביבה. כדאי להיות בקשר עם גורם ייעוצי, שיעזור בעדכון ובהתאמת התוכנית הטיפולית לפחות שלוש-ארבע פעמים במהלך השנה.

הצעות לטיפול והתערבות

דמיסטיפיקציה של הליקוי

קשה להסביר לילד עם בעיות שפה מה הבעיות שיש לו. יש להסביר לילד את הקושי שלו להפיק אינפורמציה ממילים לעומת היכולת להבין מה קורה על סמך

אינפורמציה חזותית. ככל שהילד גדל חשוב לתת הסבר יותר ספציפי ולפרט אילו תחומים בשפה טובים אצלו ואיזה מונמכים. הקשיים הם בעיקר בחלק הצורני של השפה ולא בהבנה או ביכולת להסביר את עצמו. יש ילדים שנמוכים באוצר המילים, אחרים בדקדוק ותחביר ולפעמים גם קצב הדיבור נפגע, וכן שליפת המילים.

ילדים עם ליקויי שפה לא תמיד מבדילים בין חוסר ההבנה שלהם לחוסר ההבנה של הסובבים אותם. הם עלולים לחשוב שהם מדברים ברור ורק הזולת הוא זה שמתקשה או אינו רוצה להבין אותם. לא פעם הם מפרשים מסר מילולי חיובי בצורה לא נכונה, ומייחסים משמעות שלילית למה שנאמר להם, או מוסיפים ומשלימים מדמיונם דברים שלא נאמרו.

ההבנה וההכרה בקושי לבטא את עצמו ולהבין אחרים נחוצות, ובמיוחד התובנות שנובעות מכך שכדאי לשאול שוב ושוב עד שהוא מבין, ושכל זאת ינסה לבטא את עצמו כמיטב יכולתו באופן מילולי ולא יפנה לוותר, acting out או הסתגרות.

התאמת הדרישות הלימודיות

קושי רב צפוי במשימות של קריאה, הבעה בכתב ובלימוד שפות זרות. התאמה של הדרישות הלימודיות ליכולות של הילד תכלול שחרור מהכנה חלקית של שיעורי בית, מתן תוספת זמן ומבחנים בעל פה; צמצום במשימות, כגון כתיבת חיבורים ועבודות ארוכות וקבלת סיכומי שיעור מחברים. לא להעניש על חוסר השתתפות ולא להפתיע בשאלות בכיתה, מתן הסברים חוזרים, התעלמות משגיאות כתיב וכד'.

עדיף שהילד יעשה את המעט שהוא נדרש באופן איכותי ואמיתי מאשר שיעשה הרבה ברמה נמוכה וללא הבנה אמיתית ויכולת לבקר את התוצר שלו.

מתן הוראה מתקנת

התערבות ישירה ותרגול של תחומי הקושי בעזרת מורה פרטי או על ידי גיוס החורים, תאפשר לילד לתרגל מיומנויות שפה, קריאה וכתיבה ולצמצם בהדרגה את הפער בינו לבין בני גילו. עדיף שחומר הקריאה יהיה פשוט, מובן ומוכר לילד ולא מעל ליכולת ההבנה וההפשטה שלו. הילד זקוק ותובע לא פעם את נוכחות הוריו בעת הכנת שיעורי הבית. ההורה מהווה מעקה בטחון שאם יתקשה או לא יבין, יוכל לקבל תמיכה וסיוע. מה שנראה למבוגר פשוט וקל, נחוות על ידו כמאיים ומזמין

הטרמה – Preteaching

לימוד מטרים של חומר לימוד עם מבנה שפתי מורכב (כמו תנ"ך, ספרות), יקל על הילד לעקוב אחר השיעור בכיתה. הכנה מראש של השאלות שיישאלו בכיתה, תאפשר להציג לילד שאלות מבלי לבייש ולהביך אותו. לילדים עם בעיות בשליפת מילים אפשר להציג שאלות קצרות שמאפשרות בחירה בין "כן" או "לא", או בין שתי אפשרויות.

ויסות העומסים ומתן מנוחות

ילדים עם בעיות שפה מתעייפים מהר ממצבים שעיקרם אינטראקציות מילוליות, כמו שיחה, קריאה, כתיבה, הקשבה להרצאה. הם זקוקים לפרוש הצידה ולנוח. הם מחפשים שקט ומרחב ולעתים שוקעים במחשבות ובוהים על מנת לנוח. חשוב להבנות בסדר היום ובבית הספר עיתים למנוחה ולפורקן. הדרישות הלימודיות יכולות להתחלק למשימות קצרות שביניהן מציירים, צובעים, גוזרים ושאר משימות שבהן אין נדרש מאמץ מילולי.

לימוד אסטרטגיות עוקפות

חשוב שיהיה קשר בין כל הגורמים המטפלים, על מנת למצוא אסטרטגיות שתעזורנה לילד לעקוף את הליקוי ולפצות עליו, במטרה למנוע ממנו פערים לימודיים גדלים ואינפומציה כללית.

(לדוגמא: חזרה על הוראות, הדגשה של רעיונות מרכזיים וחשובים, ביאורי מילים קשות והבהרות, שימוש בעזרים חזותיים להבהרה והמחשה, שימוש בהקלטות של חומר נלמד או בסרטי וידאו).

שימור האהבה לחומר כתוב/מילולי

כדאי לעשות כל מאמץ כדי למנוע הימנעות ופוביה מקריאה. חשוב לעודד קריאה עד כמה שניתן מבלי לאמלל את הילד ולא על חשבון פעולות אהובות אחרות. קריאה

יומיומית בצוותא עם ההורים נמצאה יעילה יותר ממתן הוראה מתקנת. הקראה של סיפורים תוך ביאור מילים מגיל צעיר, קריאה בחומר הקשור בתחומי התעניינות של הילד (מגזינים, פרסומות, קומיקס, תוכניות טלוויזיה) – כל אלה מעשירים את עולמו של הילד ויוצרים חוויה חיובית במפגש בינו לחומר מילולי.

חיזוק תחומים לא-מילוליים

חשיפה מתמשכת לעולם שרובו מילולי מעמידה את התלמיד עם בעיות שפה וקריאה בעמדת נחיתות. חשוב לאפשר לו לחזק וליהנות מכישורים אחרים שלו שבהם הוא יותר טוב. חשוב להכיר ולטפח כישורים אמנותיים, כישורים מכניים, כשרונות מתמטיים, כשרון אתלטי. בדרך זו ההערכה העצמית, האמביציות והמוטיבציות לא ייכחדו כבר בגיל צעיר.

סיפוק צרכים חברתיים ורגשיים

לילדים אלו צרכים רגשיים וחברתיים מפותחים. הם מוכנים לבוא לבית הספר רק בגלל ההפסקות, ומתקשים לחזור לכיתה מההפסקה. הם מוכנים ללמוד למבחן בחברת חבר שמתרגם עבורם את חומר הלימוד. הם רגישים ביותר לשפה לא מילולית של אנשים משמעותיים ונסמכים על האינטואיציה. דיבורים יפים שאין מאחוריהם כוונה, לא מושכים את ליבם. יש להם העדפות ברורות מי אהוב עליהם ומי לא. ליחס כנה, אוהב ואיכפתי מצד מורה והורים אין תחליף בגיוס המוטיבציה ושיתוף הפעולה של הילד.

במאזן הכללי הפעילות החברתית היא זו שמתדלקת את הילד ונותנת לו כוחות ללמוד. השקעה רבה מדי בלימוד ובתיקון בעיות השפה/קריאה על חשבון קשרים חברתיים ועיסוק בתחביבים, הפסדה רב משכרה. ילד מעורב חברתית יהיה מוכן יותר ללכת לבית הספר ולהתמודד עם כל הקשיים מאשר ילד מבודד. הם מרגישים הרבה יותר טוב במסגרות לא הישגיות ובבתים עם ציפיות מתונות.

צמצום מצבים מתסכלים

ביחסים עם הילד עדיף שהמבוגר יהיה נדיב וותרן (במידה סבירה, כמובן), מאשר שיהיה תובעני ונוקשה. בגלל קושי להעביר ולבטא את רצונותיהם וציפיותיהם באופן

מילולי לזולת, הם זוכים להרבה אכזבות ותסכולים מכך שלא הובנו כהלכה או שלא נענו כפי שציפו.

כאשר הם מוצפים בתסכול הם זקוקים למבוגר שימליל עבורם את רגשותיהם ויתן ביטוי לרגש החזק שאין הם מסוגלים להכילו לבדם. משא ומתן והצעה של פתרונות אלטרנטיביים חיוניים אף הם להרגעת הרוחות. לפעמים, בגלל קושי לבטא את רגשותיהם באופן מילולי, הם נותנים להם ביטוי סומטי. כאבי בטן וכאבי ראש חוזרים מהווים התרעה על מצוקה רגשית כלשהי.

לימוד דרך התנסות

בגלל קושי לנתח ארועים במונחי שפה ולרכוש סכמות מנטליות וחברתיות שמבוססות על דיבור פנימי ("אולי הוא לא התכוון", "אין סודות בחברה", "זה עלול להזיק לי"), הם לומדים יותר מהתנסות מאשר מדיבורים. הם מתקשים לקבל הסברים ועצות מילוליים ולהפנימם, מבלי שנחשפו לתוצאות ההתנהגות באופן אמיתי. הגנת-יתר ונסיון למנוע מהם טעויות, עלולים להתפרש כהגבלות מיותרות וחוסר הבנה.

אמפטיה – לראות דברים מהזווית של הילד

ילד עם ליקוי למידה מילולי מעדיף לפעול ולעשות דברים ללא בירורים ובקשות רשות. כאשר הוא מנסה לבקש נחשפת נחיתותו השפתית והוא חש השפלה. אי לכך, בושה ואשמה נוכחים דרך קבע בעולמו הצעיר. כדי לעזור לילד לשלוט בדחפים ולציית לכללים, כדאי להיות ברור ודירקטיבי, לא להכביר מילים, להכניס את החיים בבית לרוטינה קבועה ולרכז הסברים לשיחות שבועיות, במקום "ליפול" על הילד כל הזמן בטרוניות ובהטפות מוסר.

הורים שמצליחים לראות את הצד של הילד, שואלים את עצמם מה הניע אותו לעשות מה שעשה לפני שהם מתרעמים עליו: מה הוא הרגיש וחשב? מה הוא רצה ולא הצליח לספר? מה הוא עשה כי ל הבין את ההוראות? הורים אלה גם ידגישו את האוניברסליות של הטעות במקום את מה שחריג ולא מקובל. יחס מקבל שכזה יעזור לילד לפתח דימוי עצמי חיובי, תחושת השתייכות והרגשה שחולשותיו אינן בושה ואינן אשמה.